

## **BADIIY DISKURSDA TIL SHAXSI TAHLILIGA GENDEROLOGIK YONDASHUV**

*Xamdamova Dilafruz Malikjon qizi*

*QDPI erkin tadqiqotchisi*

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada badiiy diskursda til shaxsi tahliliga genderologik yondashuv masalalari hususida ayrim fikr-mulohazalar bayon etilgan. SHuningdek maqolada, tilshunoslikdagi gender masalasi, genderologik yondashuv va uning bugungi kundagi ahamiyati husisda ham fikrlar bayon etilgan.

**Kalit soʻzlar.** Genderologik yondashuv, badiiy diskurs, lingvistika, usullari va stilistik turlar, til birikmalari, sotsiolingvistika, til va gender, jinsiy farqlar, ijtimoiy roʻl va til, lingvistik nazariya, kod almashuvi, muloqot uslublari, til siyosati, gender stereotiplari.

## **ГЕНДЕРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К АНАЛИЗУ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ**

**Абстрактный.** В данной статье представлены некоторые мнения по вопросам гендерного подхода к анализу языковой личности в художественном дискурсе. Также в статье приводятся мнения о проблеме гендера в лингвистике, гендерологическом подходе и его значении сегодня.

**Ключевые слова.** гендерный подход, художественный дискурс, лингвистика, методы и стилистические типы, языковые сочетания, социолингвистика, язык и гендер, гендерные различия, социальная роль и язык, лингвистическая теория, переключение кодов, стили общения, языковая политика, гендерные стереотипы.

## **GENDEROLOGICAL APPROACH TO THE ANALYSIS OF LANGUAGE PERSONALITY IN ARTISTIC DISCOURSE**

**Abstract.** In this article, some opinions on the issues of the gender approach to the analysis of the language personality in the artistic discourse are presented. Also, in the

article, there are opinions about the issue of gender in linguistics, the genderological approach and its importance today.

**Keywords.** gender approach, artistic discourse, linguistics, methods and stylistic types, language combinations, sociolinguistics, language and gender, gender differences, social role and language, linguistic theory, code switching, communication styles, language policy, gender stereotypes.

**KIRISH.** Lingvistik ilmiy izlanishlarning asosini jamiyat va tilning bir-biriga ta'sirini tashkil etadi. "Til va gender" mavzusi sotsiolingvistikada muhim o'rin tutadi. Gender til foydalanishda muhim ro'l o'ynaydi va turli madaniyatlarda erkaklar va ayollar tilni qanday ishlatishda sezilarli faqrlar mavjud. Gender farqlari-turli jins vakillari o'rtasidagi farqlar. Gender tadqiqotlari rivojlanayotgan bilim sohasi bo'lib, unda yangi gender nazariyalari paydo bo'ladi va ular asoslanadi, eskilari tanqid qilinadi va shuning uchun jins toifasi, shuningdek, unga tegishli boshqa tushuncha o'rnashgan tushuncha deb hisoblanmaydi. Ushbu tadqiqot dastlab feministik harakatlar va feministik nazariya bilan chambarchas bog'liq holda paydo bo'lgan ammo 1990- yillarning mustaqil deb hisoblana boshlanadi. Xotin qizlar va erkaklar teng huquqlidir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 46- modda. Muloqot kishilik jamiyati mavjudligining zaruriy shartlardan biridir. Muloqot insonlar o'rtasidagi his- tuyg'ularni, fikrlarni, g'oyalarni, istak hohishlarni bayon qilishi uchun eng muhim aloqa vositasi hisoblanadi. Muloqot jarayonida tilshunoslik, psixologiya, tarix, mantiq, pedagogika va boshqa ayrim fanlarning ajralmas qismi sifatida dunyo ilm-fanida o'rganib kelinmoqda.

**ASOSIY QISM:** Gender tushunchasi ingliz tiliga lotin tilidagi "genus" so'zidan o'tgan bo'lib, "jins" degan ma'noni anglatadi. Jins va gender tushunchalari farqlarini 1-marta 1968 yilda Kaliforniya Universiteti proffesori Robert Stoller amalga oshirdi. Gender lingvistikada ayollar va erkaklarning bir biridan kommunikativ jixatdan qanday farq qilishi chuqur o'rganiladi. Ikki xil jins vakillarining nutqida juda katta farq bo'ladi.

Demokratik jamiyatning asosiy tamoyillaridan biri ayollar va erkaklarning barcha soxalarida teng huquqliligini e'tirof etish bo'lib, uni yoshlikdan shakllantirish zarur. Bunga ta'limda gender yondashuvi tamoyillari yordam berishi mumkin. Zamonaviy jamiyatda til va gender strategiyasi mavjud bo'lib, u jinslarning lingvistik madaniyatini ko'rsatib beradi.

Gendertilshunoslik dastlab XX asr so'nggida g'arb tilshunoslik ilmida va keyinchalik sharqda o'rganila boshlandi. Til va gender munosabatlari murakkab va ko'p qirrali. Tilning jinsiy farqlarini o'rganish ijtimoiy va madaniy kontekslarda erkaklar va ayollar o'rtasidagi muloqotning qanchalik farqlanishining tushunishga yordam beradi. Bu mavzu bo'yicha kelajakdagi tadqiqotlar turli madaniyat va tillarda gender tilni yanada chuqurroq o'rganishga imkon beradi.

Xususan, tilshunoslikda erkak va ayollar tildan foydalanishda turli ijtimoiy ro'l va majburiyatlar mavjud. Ayollar ko'proq yumshoq, muloyim va diplomatik tildan foydalanishga moyil bo'ladi, erkaklar esa ko'proq to'g'ridan to'g'ri va buyruq ohangida gapirishadi. Tadqiqotlar ayollar ko'proq his tuyg'ularni ifodalovchi va munosabatlar haqidagi so'zlardan foydalanishni ko'rsatmoqda. Erkaklar ko'proq texnik va abstrakt so'z boyligidan foydalanadi.

Lingvistik nuqtai nazardan ayollar ko'proq savol berishga va suhbatni qo'llab quvvatlashga moyil bo'lsa, erkaklar ko'proq fikrlarni aytishga va suhbatni boshqarishga intiladi. Ayollar ko'proq konsensus va kelishuvga intiladigan til uslubidan foydalanadi.

Erkaklar va ayollar kid almashish usullarida ham farqlanishi mumkin. Ayollar ko'proq ijtimoiy holat va mavqeyga qarab kod almashishi mumkin, erkaklar esa ko'proq maqsadga yo'naltirilgan almashish usullaridan foydalanadi. Ayollar ko'proq muloyimlik va iltifot so'zlardan foydalanadi. Erkaklar esa ko'proq buyruq va talab ohangida gapirishadi. Jinsiy farqlar tilning turli jixatlarida, jumladan leksika, sintaksis, pragmatika va diskursda aks etadi. Erkaklar va ayollar orasida tilning turli xil ishlatilishi, nafaqat biologik balki ijtimoiy va madaniy omillar bilan ham bog'liq. Ayollar va erkaklar o'rtasidagi til farqi turli madaniyat va jamiyatlarda turlicha ko'rinishda bo'ladi.

Til va gender o'rtasidagi munosabatlar quyidagi asosiy yo'nalishlarda o'rganiladi:

1. Lingvistik nazariyalar: ayollar va erkaklar tilidagi farqlarni tushuntiruvchi nazariyalar mavjud bo'lib, ular tilning genderga asoslanib ishlatilishini tahlil qiladi. Masalan, defitsit model, dominatsiya modeli va farqlar modeli bu yo'nalishda muhim ro'l o'ynaydi.

2. Jamiyatda erkaklar va ayollar turli ijtimoiy rollarni bajaradi va bu ularning tildan foydalanishini aks etadi. Ijtimoiy ro'llar, muloqot uslublari va so'zlashuv etiketida sezilarli farqlarni keltirib chiqaradi. Gender tilning turli amaliy jihatlarida, jumladan muloqot uslublari, leksik tanlovlar va diskurs strategiyalarida aks etadi. Bu farqlar muloqotda maqsadga erishish, munosabatlarni boshqarish, va ijtimoiy aloqalarni o'rnatishda muhim ahamiyatga ega

Til va gender mavzusi jamiyatda gender tengligi va adolat masalalarini yoritishda ham muhimdir. Bu yo'nalishda o'tkazilgan tadqiqotlar, tilning jinsiy diskriminatsiyasini qay darajada kuchaytirish yoki kamaytirish mumkinligini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, bu mavzu gender stereotiplari va ijtimoiy kutilmalarni aniqlashda ham foydalidir. Shunday qilib, til va gender o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish sotsiolingvistika tadqiqotlarning keng ko'lamli va dolzarb yo'nalishlaridan biri deb hisoblaydi. Bu mavzu, tilning ijtimoiy strukturalarini qanday aks ettirish va shakllantirish haqida chuqurroq tushunchalar berishga xizmat qiladi.

Genderni o'rganish biologiya va fiziologiyani predmeti bo'lib, jinsiy tahlil qilish psixologlar va sotsiologlarning tadqiqotlari, madaniy va tarixiy hodisalarni tahlil qilish ob'yekti sifatida ko'rib chiqishi mumkin. Gender tadqiqotlari ko'pincha jinsiy aloqa bilan birga o'rganiladi.

Ushbu fanlar adabiyot, til, geografiya, tarix, siyosatshunoslik, sotsiologiya, antropologiya, kinematografiya o'rta asr tadqiqotlari, inson rivojlanishi huquq, sog'liqni saqlash va tibbiyot kabi ko'plab soxalarda gender va jinsiy aloqani o'rganadi. Biroq, bu fanlar ba'zan jinsni qanday va nima uchun o'rganishga bo'lgan yondashuvlari bilan farq qiladi. Masalan, antropologiya, sotsiologiya va psixologiyada gender ko'pincha amaliyot

sifatida o'rganiladi, madaniyatshunoslikda esa, asosan, jins haqidagi g'oyalar ko'rib chiqiladi. Gender tadqiqotlari ham mustaqil fan bo'lib, keng doiradagi fanlardan metod va yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Har bir soxa "jins"ni amaliyot sifatida ko'rib chiqdi, ba'zan esa ijro etuvchi deb qabul qilindi. Gender tadqiqotlari quyidagi kichik bo'limlarga bo'lingan: Gender sotsiologiyasi, gender psixologiyasi, gender geografiyasi, falsafada gender yondashuvi, gender iqtisodiyoti, gender siyosatshunosligi, gender tenglik siyosati, kompetensiyasi, ta'limi, tilshunosligi va antropologiyasi.

Tilimizda shunday so'zlar borki, ular faqat ma'lum bir jins vakili tomonidan qo'llaniladi. Tadqiqotlar fikricha, ayollarning nutqi erkaklarning nutqidan leksik, grammatik va fonetik jixattan farqlanib turadi. Tilshunos olimlar ayollar nutqining 30% iboralardan tashkil topgan degan hulosalarga kelishgan. Kuzatishlar natijasida ayollar va erkaklar nutqidagi qarama-qarshiliklar yaqqol ko'zga tahslanadi. Buni tahlil qilish uchun, avvalambor, ayollarning turli xil nutqiy vaziyatlarda o'zlarini qanday tutishlari haqida alohida to'xtalib o'tsak.

Dastavval, salomlashish jarayonidagi farqlarni tahlil qilsak. Ayollar ko'chada yoki ish joylarida biron bir tanishlarini ko'rib qolishsa, ancha payt hol-ahvol so'rab turishadi. Bu payda oldin ham suhbatlashilgan mavzularda hech zerikmasdan gapiriladi va do'stlaring gaplarini bo'rttirib boshqa bir insonga yetkazishlari ham ko'p kuzatiladi. Erkaklar salomlashish jarayonlarida ko'p hollarda bir ikkita so'zdan foydalanadi va suhbatni qisqa va lo'nda bo'lishini yoqtirishadi. Erkaklar biron bir mavzuda gapirishdan oldin yaxshilab o'ylab keyin o'z fikrlarini bildirishadi. Bu esa ayollardan ancha farq qilishlarini yana bir ko'rinishidir. Ayollar nutqida mubolag'a va kinoyani ham ko'p uchratish mumkin. Lekin erkaklar nutqida aniqlik, ravonlik, to'g'ri so'zlik, qisqalik ko'pincha o'z aksini topadi.

**Xulosa.** Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkin, "gender" ko'p aspektli tushuncha hisoblanadi. Tilshunoslikning bu bo'limi barcha soxalar bilan uzviy bog'liq. Suhbat vaqtida ikkala jins vakillariga ham turki xil omillar ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayollar, yuqorida ta'kidlangandek, muloqot jarayoni osonroq va tez kirishadi. Erkaklar esa

muloqotga kirishishga biroz qiynalishadi va suhbat paytida mavzudan tashqarida savol berilsa, ular bu savollarga iloji boricha javob berishmaydi. Ayollar va erkaklar orasidagi farqlar ayniqsa xalq maqollarida o'z aksini topadi.

Erning so'zi- elning so'zi!

Ayol bor- olam bor!

#### REFERENCES

1. "Gender and Discourse" by Deborah Tanne
2. "Language and Gender" by Penelope Eckert and Sally McConnell-Ginet
3. "Feminism and Linguistic Theory" by Deborah Cameron
4. "The Handbook of Language and Gender" edited by Janet Holmes and Miriam Meyerhoff
5. Saidabzalkhan A. MODERN CONCEPTS OF HUMAN CAPITA MEASUREMENT <https://farspublishers.org/index.php/ijessh/article/view/1527> <https://zenodo.org/records/8003552#>. – 2023.
6. Isroilov M. B. The role of pr technologies in ensuring the sustainable development of society //Open Access Repository. – 2023. – T. 4. – №. 2. – C. 729-735.